УДК 614.84

Д.І. Савельєв, викладач, НУЦЗУ,
М.А. Чиркіна, к.т.н., доцент, доц. каф., НУЦЗУ

МОДЕЛЮВАННЯ ТУШІННЯ НИЗОВИХ ЛІСОВИХ ПОЖЕЖ ЗА ДОПОМОГОЮ ГЕЛЕУТВОРЮЮЧИХ СИСТЕМ ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ ВОГНЕЗАХИСНОЇ ХІМІЧНОЇ СМУГИ

(представлено д.т.н. Басмановим О.Є.)

Створено математичну модель створення хімічної вогнезахисної смуги і розрахунок на її підставі часу створення вогнезахисної смуги для гасіння низових лісових пожеж за допомогою гелеутворюючої системи (5 %) Na2O • 2,7SiO2 + (35 %) CaCl2 роздільно-послідовним способом нанесення компонентів.

Ключові слова: гасіння лісових пожеж, низові лісові пожежі, лісова підстилка, гелеобразующіе системи, роздільно-послідовна подача, вогнезахист, хімічні опорні смуги.

Постановка проблеми. Лісові пожежі завдають великої шкоди економіці багатьох країн. Особливо небезпечні лісові пожежі в посушливий період, коли створюються сприятливі умови для горіння сухого лісового горючого матеріалу. Це вимагає значних зусиль та засобів для їх гасіння. Наприклад, пожежі в США привели до людських жертв, де загинуло понад 70 осіб і 630 зниклих без вісті. Матеріальний збиток обчислюється десятками мільйонів доларів США. Оперативне створення загороджувальних смуг веде до зменшення шляхів розповсюдження пожежі і управління процесом його локалізації з подальшою ліквідацією.

У разі створення загороджувальних смуг час вогнезахисної дії є основним показником ефективності, при цьому основну роль відіграють вогнезахисні властивості вогнегасної речовини. Тому актуальним є вирішення проблеми розробки ефективних засобів вогнезахисту лісової підстилки для створення загороджувальних смуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постійний пошук нових вогнегасних і вогнезахисних складів для гасіння лісових пожеж та способів їх подачі показує підвищений інтерес до цієї проблеми. Авторами [1] були встановлені високі оперативні вогнезахисні властивості гелеобразних складів. Також були проведені дослідження вогнезахисних характеристик ряду гелеутворюючих систем [2]. Були встановлені якісні закономірності впливу концентрацій речовин, що входять до складу ГУС, на їх вогнезахисні характеристики [3].

В результаті проведених досліджень встановлено, що ГУС 35 % $CaCl_2$ + 5 % Na_2O • 2,7SiO_2 при роздільно-послідовному нанесенні її компонентів на лісовій горючий матеріал, виявилася найбільш ефективною для створення вогнезахисних хімічних смуг [4]. Були проведені в реальних умовах випробування ГУС, а саме: нанесення ГУС на лісову підстилку на рівному і похилому рельєфі місцевості. Отримані результати показали високі вогнезахисні властивості.

Постановка завдання та його вирішення. Метою роботи є розробка моделі створення хімічної вогнезахисної смуги і розрахунок на її основі часу створення вогнезахисної смуги для гасіння низових лісових пожеж за допомогою гелеутворюючих системи (5 %) $Na_2O \cdot 2{,}7SiO_2$ + (35 %) $CaCl_2$ роздільно-послідовним способом нанесення компонентів.

Для цього необхідно розробити математичну модель створення хімічної вогнезахисної смуги (ХВС) за допомогою пересувного пристрою, що забезпечує рівномірну подачу роздільно-збережених компонентів ГУС із заданими витратами, як роздільно-одночасно, так і окремо-послідовно. При цьому параметри вогнезахисної смуги встановлюються на підставі експериментальних результатів, представлених раніше в роботах авторів [5, 2, 3].

Основними параметрами вогнезахисної смуги є її ширина (h) та питома витрата вогнегасної речовини (Ф):

$$\Phi = \frac{m}{S}, \tag{1}$$

де m – маса гелю, S – площа обробленої підстілки.

На підставі результатів, що були отримані раніше в лабораторних умовах, нанесення ГУС на лісовій горючий матеріал доцільно зробити нерівномірно [6]. Смуга, яку передбачається створювати, розділяється на дві оброблені ГУС ділянки. Частина смуги шириною h1 обробляється на усю глибину підстилки з питомою витратою Ф1, що забезпечує неможливість поширення горіння в шарах лісової підстилки під поверхневим шаром гелю в разі роздільно-одночасної подачі, як це було вказано в роботі автора [7].

Обробка лісового горючого матеріалу (ЛГМ) в глиб підстилки забезпечується за рахунок роздільно-послідовної подачі компонентів ГУС. Це досягається роздільно-послідовним нанесенням компонентів ГУС за допомогою спеціальної установки. [8] Частина смуги шириною h2 створюється роздільно-одночасною подачею компонентів ГУС з питомою витратою ГУС Ф2. У цьому випадку на поверхні підстилки утворюється шар гелю, який захищає підстилку тільки від вторинних проявів горіння (іскор, теплового випромінювання та ін.) [9].

На рис. 1 показано схематичне розташування ділянок (1) ХВС з нанесенням ГУС на всю глибину лісового горючого матеріалу і ділянку (2) з обробкою ЛГМ тільки на поверхні підстилки.

Введемо наступні позначення:

Q – витрата вогнегасної сировини (ВС):

$$Q = \frac{m}{\tau}, \tag{2}$$

де τ – час подавання ВС.

На подачу компонентів ГУС накладаються умови–необхідно одночасно забезпечити питому витрата Ф1 на смузі шириною h1 і Ф2 на смузі

шириною h2. Сам вибір параметрів Ф і h здійснюється в залежності від параметрів низової пожежі [10]. Щоб рух пересувного пристрою забезпечував задані значення Ф1 і Ф2, необхідно забезпечити певні співвідношення у витратах ВС, що подається у зону 1 і 2.

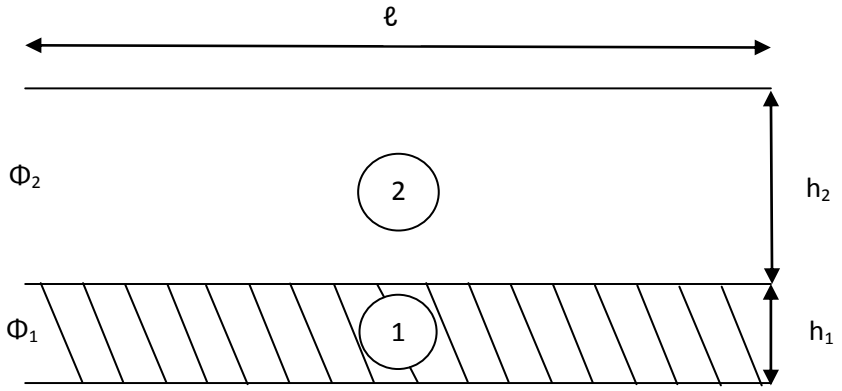

Рис. 1. Схема що створюється ХВС за допомогою ГУС та двома ділянками: ℓ – довжина ХВС, що утворюється; h_1,h_2 – ширина ділянки вогнезахисної смуги; $Ф_1$,$Ф_2$ – питома витрата ГУС на ділянках ХВС

Висловимо швидкість руху пристрою υ через інші параметри вогнезахисної смуги і засоби подачі:

$$m = Q \cdot \tau, \tag{3}$$

$$S = \upsilon \cdot \tau \cdot h. \tag{4}$$

Використовуючи співвідношення (1)–(4) отримаємо

$$\Phi = \frac{m}{S} = \frac{Q \cdot \tau}{S} = \frac{Q \cdot (\ell / \upsilon)}{S} = \frac{Q \cdot \ell}{S \cdot \upsilon} = \frac{Q \cdot \ell}{\ell \cdot h \cdot \upsilon}. \tag{5}$$

Із співвідношення (5) отримаємо

$$\upsilon = \frac{P}{h \cdot \Phi}. \tag{6}$$

Так як створення смуги на ділянках 1 та 2 відбувається одночасно, то швидкість руху пристрою однакові υ1 = υ 2, відповідно

$$\frac{Q_1}{h_1 \cdot \Phi_1} = \frac{Q_2}{h_2 \cdot \Phi_2}; \tag{7}$$

або

$$\frac{Q_1}{Q_2} = \frac{h_1 \cdot \Phi_1}{h_2 \cdot \Phi_2}. \tag{8}$$

Необхідно зазначити, що регулювання витрат ВС Q_1 і Q_2 може бути здійснено кількістю форсунок та тиском у систкмі подавання компонентів ГУС.

Із співвідношення (8) розрахуємо час для забезпечення заданих Ф. На підставі цього можна розрахувати час, що необхідний для обробки

вогнезахисної смуги довжиною ℓ

$$\tau = \frac{\ell}{\upsilon} = \frac{\ell \cdot h \cdot \Phi}{\mathrm{Q}}. \quad (9)$$

Розглянемо процес створення вогнезахисної смуги довжиною ℓ сильної низової лісової пожежі (швидкість руху фронтальної крайки вогню більше 3 м / хв і висотою полум'я більше 1,5 м) з висотою полум'я Н = 2м, що веде до створення протипожежного бар'єру у вигляді вогнезахисної (опорної) хімічної смуги шириною в два рази більшої висоти полум'я [11], а саме 4 м. Згідно з отриманими результатами, смуга буде прокладатися одночасно на двох ділянках роздільно-послідовним способом подачі компонентів [8] за допомогою спеціальної установки для подачі компонентів ГУС.

Для кількісних розрахунків задамося певними значеннями параметрів лісової пожежі і створюваної вогнезахисної смуги, що була раніше отримана в результаті проведених досліджень [5, 2, 3, 6]:

Довжина вогнезахисного ділянки ℓ = 1000 м; ширина ділянки (1) h1-0,2м; ширина ділянки (2) h2-3,8м; товщина лісової підстилки 0,05 м; швидкість потоку повітря до 2 м / с; вид ДОС: ($CaCl_2$ (35 %) + Na_2O • 2,7SiO_2 (5 %)); питома витрата ГУС Ф = 0,7г / $см^2$.

Подача компонентів складу в розпиленому вигляді здійснюється за допомогою спеціальних розпилювачів або пожежних ручних стовбурів, наприклад, РСК-50 з розпилюванням. Стовбури встановлені послідовно відносно один одного і паралельно під кожен компонент ГУС, витрата кожного стовбура дорівнює 2л / с [12].

Згідно вищевказаним даним, ділянка (1) має ширину h1, а ділянка (2) ширину h2. Раніше встановлено, що ширина обробки смуги ЛГМ, яку необхідно захистити від проходження вогню (товщина шару до 0,05 м.), є достатньою 0,2 м. Ширина ділянки (2) встановлюється відповідно до нормативних документів для створення мінералізованої смуги і включає оброблену ділянку h1. Таким чином співвідношення ширини оброблених ділянок становить: h_1=0,2м; h_2=(2хН)-h_1; де Н- висота полум'я.

Згідно співвідношенню (8), визначимо відношення витрат ГУС, що подається, на різних ділянках, для забезпечення вогнезахисної смуги з заданими характеристиками.

$$\frac{Q_1}{Q_2} = \frac{0{,}2 \cdot 7}{3{,}8 \cdot 2} = 0{,}18. \quad (10)$$

Таким чином, виходячи зі співвідношення (10) витрата ГУС на другій ділянці більша, ніж на першій, в 0,18 раз. Визначимо витрати ГУС на двох ділянках за допомогою обраних нами форсунок (РСК-50). Розрахунок необхідно проводити з огляду на роздільну подачу компонентів системи по роздільним один від одного форсункам, таким чином кількість пристроїв, що розпилюють, повинно мати парну кількість

$$Q_1 = 2кг/с; \quad (11)$$

$$Q_2 = \frac{Q_1}{0{,}18} = 11кг/с. \quad (12)$$

Зважаючи на вказане вище, нам необхідно для створення вогнезахисної хімічної смуги (ВХС) на першій ділянці Q_1=4кг/с (2 стволи РСК-50) та Q_2=22 кг/с (11 стволів РСК-50)

Таким чином, сумарна витрата вогнегасної сировини (Q_1 и Q_2) ГУС для створення вогнезахисної смуги складає 26 кг/с.

Так як створення смуги передбачається одночасно на двох ділянках, то час створення таких смуги однаковий $\tau_1=\tau_2=\tau$.

Розрахуємо час створення вогнезахисної смуги должиною 1000 м на ділянці (1) із співвідношення (9)

$$\tau_1 = \frac{1000 \cdot 0{,}2 \cdot 7}{4} = 350(с) = 5{,}8(хв). \quad (13)$$

Очевидно, що час створення і для другої ділянки також буде дорівнювати 5,8 хв.

$$\tau_2 = \frac{1000 \cdot 3{,}8 \cdot 2}{22} = 346(с) = 5{,}8(хв). \quad (14)$$

Аналізуючи отримані результати, можна зробити висновок, що для створення вогнезахисної смуги довжиною 1000м і шириною 4м за допомогою стандартних стовбурів РСК-50 розпорошеною струменем, необхідно 5,8 хвилин.

Швидкість створення такої смуги, з якої повинна рухатися платформа, розраховується за співвідношенням (6)

$$\upsilon_1 = \frac{4}{0{,}2 \cdot 7} = 2{,}85(м/с) = 10{,}2(км/год). \quad (15)$$

Визначимо загальну масу вогнегасної речовини для 1000 м вогнезахисної смуги за формулою (3)

$$m = Q \cdot \tau = 26 \cdot 350 = 9100кг. \quad (16)$$

Для створення ХВС необхідно мати 9100 кг загального запасу розчинів компонентів ГУС, а саме 4550 кг (5% $Na_2O \cdot 2{,}7SiO_2$) та (35% $CaCl_2$).

Так як компоненти ГУС використовуються в різних концентраціях і основну масу становить вода, то перерахуємо розчини компонентів на масу сухої речовини складу, що використовується. Так сухої речовини в розчині (5% $Na_2O \cdot 2{,}7SiO_2$)–227,5 кг, а (35% $CaCl_2$) – 1592,5 кг, загальною масою 1820 кг сухої речовини компонентів ГУС , тому, відповідно, води необхідно 7280 кг.

З огляду на той факт, що для тушіння лісових пожеж лісогосподарські служби використовують автомобілі високої прохідності, такі як АЦ-40 (131) 137А, ємність цистерни з водою яких становить не менше 2400л

і номінальною подачею насоса 40 л / с [13], то тому необхідна кількість автомобілів даного типу є в кількості чотирьох штук.

Необхідний запас водних розчинів речовин не менше 4550кг (5% Na2O • 2,7SiO2) і 4550 кг (35% CaCl2). Подача складу ГУС здійснюється через середні пожежні автомобілі високої прохідності АЦ-40 (131) 137А в кількості 4 штук на 13 стовбурів РСК-50 із загальним питомим витратою ОВ 26 кг / с. Час створення хімічної вогнезахисної смуги становить 5,8 хвилин при швидкості руху системи 10,2 км / год.

Висновки. Таким чином, була запропонована математична модель для розрахунку часу створення вогнезахисної смуги. На прикладі смуги в 1000м роздільно-послідовним способом подачі компонентів гелеутворюючого системи показаний необхідний запас водних розчинів речовин. На підставі отриманих результатів показано розрахунок сил і засобів задіяних для гасіння пожежі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сумцов Ю.А. Использование гелеобразующих составов для борьбы с низовыми лесными пожарами / Ю.А. Сумцов, А.А. Киреев, К.В. Жерноклев // Проблемы пожарной безопасности. – 2007. – Вып. 22. – С. 175-179.

2. Савельев Д.И. Повышение эффективности использования гелеобразующих составов при борьбе с низовыми лесными пожарами / Савельев Д.И., Киреев А.А., Жерноклев К.В. // Проблемы пожарной безопасности. – Х.: НУЦЗУ, 2016. – Вып. 39. – С. 237 – 242. Режим доступа.: http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfFireSafety/vol39/Saveliev.pdf

3. Савельев Д.И. Исследование огнезащитного действия гелеобразующих составов по отношению к хвойной лесной подстилке [Электронный ресурс] / Д.И. Савельев, С.Н. Бондаренко, А.А. Киреев, К.В. Жерноклёв // Проблемы пожарной безопасности. – Х. : НУЦЗУ, 2016. – Вып. 41. – С. 169-173. // Режим доступа: http://nuczu.edu.ua/ sciencearchive/roblemsOfFireSafety/vol41/savelev.pdf

4. Saveliev D.I. Influence of consumption rate and drying time of gel-forming systems on thier fire retardant properties when applied to coniferous forest litter / D.I. Saveliev // Проблемы пожарной безопасности. – Х. : НУЦЗУ, 2017. – Вып. 42. – С. 115-120. // Режим доступа: http://nuczu.edu.ua/ sciencearchive/ ProblemsOfFireSafety/ vol42/savelev.pdf

5. Савельев Д. И. Экспериментальные исследования огнепреграждающих свойств лесной подстилки, обработанной пенообразующими системами [Электронный ресурс] / Д. И. Савельев, А. А. Киреев, К. В. Жерноклев // Проблемы пожарной безопасности. – Х. : НУЦЗУ, 2016. – Вып. 40. – С. 169-173. – Режим доступа: http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ ProblemsOfFireSafety/vol40/saveliev.pdf

6. Савельєв Д.І. Дослідження вогнезахисної дії гелеутворювального складу на хвойній лісовій підстильці в лабораторних умовах / Д.І.Савельєв, М.О.Чіркіна // Пожежна безпека. – Л. : ЛДУБЖ, 2017. – Вип. 31. – С. 110-114 // Режим доступа: https://journal.ldubgd.edu.ua/ index.php/PB/article/view/112

7. Киреев А.А. Использование гелеобразующих составов – для борьбы с лесными пожарами /А.А. Киреев, Ю.А. Сумцов, А.В. Александров // Проблемы пожарной безопасности. – 2008. – Вып. 23. – С. 180-185.

8. Пат. 120982 Україна, МПК (2006.01) A62C 3/02. Спосіб гасіння низових лісових пожеж за допомогою бінарних гелеутворюючих систем / Кірєєв О.О., Савельєв Д.І., Трегубов Д.Г., Онацька А.О.; Заявник та потентовласник Національний університет цивільного захитсту України.– № u 2017 05311, заяв. 30.05.2017, опубл. 27.11.2017, бюл.№ 22

9. Пат. 60882 Україна, МПК 7A62C 1/00. Спосіб гасіння пожежі та склад для його здійсненя. / Борисов П.Ф., Росоха В.О., Абрамов Ю.О, Кірєєв О.О., Бабенко О.В.; Заявник та потентовласник Академія пожежної безпеки України.–№ 2003032600, заяв. 25.03.2003, опубл. 15.10.2003, бюл.№ 10.

10. НАПБ А.01.002-2004 Правила пожежної безпеки у лісах України – Введ. 2005-07-24. – К: Офіційний вісник України від 06.08.2007,2005.

11. Наказ МВС України 13.04.2017 № 311 «Про затвердження Порядку організації та застосування авіаційних сил та засобів для гасіння лісових пожеж», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 13 травня 2017 р. за № 595/30463.

12. ДСТУ 2112-92 (ГОСТ 9923-93 Стволи пожежні ручні. Технічні умови. Держстандарт україни, Київ УДК 614.843.4: 006.354 Група Г 88, чинний від 01.01.94.

13. Ларін О.М. Пожежні машини: навчальний посібник. / О.М. Ларін, В.Г. Баркалов, С.А. Виноградов, А.Я. Калиновський, О.М. Семків. – Х.: НУЦЗУ, К.: МПБП «Гордон», 2016. – 279 с.

Отримано редколегією 12.03.2019

Д.И. Савельев, М.А.Чиркина

Моделирование тушения низовых лесных пожаров с помощью гелеобразующих систем путем образования огнезащитной химической полосы

Создана математическая модель создания химической огнезащитной полосы и расчет на ее основании времени создания огнезащитной полосы для тушении низовых лесных пожаров с помощью гелеобразующей системы (5%) $Na_2O \cdot 2{,}7SiO_2$+(35%) $CaCl_2$ раздельно-последовательным способом нанесения компонентов.

Ключевые слова: тушение лесных пожаров, низовые лесные пожары, лесная подстилка, гелеобразующие системы, раздельно-последовательная подача, огнезащита, химические опорные полосы.

D. Saveliev, M. Chyrkina

Modeling the Process of Forest Fire Suppression by Creating Chemical Firebreaks with the Help of Gel-Forming Systems

The article focuses on creating chemical firebreaks by means of gel-forming systems. The mathematical model of creating such firebreaks was developed. The latter was used for calculating the time needed for creating a chemical firebreak by applying the components of the gel-forming system (5 %) $Na_2O \cdot 2{,}7\ SiO_2$ + (35 %) $CaCl_2$ separately and successively.

Keywords: firest fire suppression, ground forest fires, forest litter, gel-forming system, separate and successive application, fire protection, chemical firebreaks.